

De universiteit in de ban van de ®evolutie

“de onwetende volgt, terwijl de verstandige voorgaat en leidt”

Beste studenten
Excellenties
Waarde collega's
Dames en heren,

Dit is mijn allereerste academische openingsrede en daarom voor mij een bijzonder moment. Ik heb niet lang moeten nadenken over het onderwerp van mijn maidenspeech. Ik wil het hebben over de **universiteit** en over de ingrijpende veranderingen die universiteiten en hogescholen door elkaar hebben geschud.

Met een kritische blik kijk en sta ik stil bij de gevolgen van het overheidsbeleid voor het hoger onderwijs in Vlaanderen en meer specifiek over de impact hiervan op de Vrije Universiteit Brussel. Ik besef dat dit een gevaarlijke optie is. Want kijk ik niet kritisch naar de beleidsmakers van wie we afhankelijk zijn? Onze basisfilosofie van vrij onderzoek getrouw is deze vraagstelling echter de maatschappelijke en morele plicht van deze universiteit. Vrij onderzoek betekent immers dat de denkende mens, zonder zich te laten leiden door bijgeloof en vooroordelen, met zijn kritisch verstand de werkelijkheid probeert te begrijpen en te bestuderen. De Franse socioloog Pierre Bourdieu stelt: *“Il n'y a pas de démocratie effective sans vrai contre-pouvoir critique”*. Hij voegt eraan toe dat vandaag de logica, eigen aan het intellectuele veld, *“celle de l'argumentation et de la réfutation”*, in het openbare debat meer en meer naar de achtergrond wordt verdrongen. De politiek, *“celle de la dénonciation et de la diffamation, de la sloganisation et de la falsification de la pensée de l'adversaire”*, mag niet in die richting verglijden.

Universiteiten moeten deze ontwikkeling afremmen door deel te nemen aan maatschappelijke discussies, door cultuurpolitieke stellingen in te nemen en door zich maatschappelijk duidelijker en scherper te profileren. Onze universiteit heeft een duidelijk filosofisch-maatschappelijk project waar kritische, vrije oordeelsvorming centraal staat. Daarom meen ik dat de Vrije Universiteit Brussel aan haar maatschappelijke functie meer aandacht moet besteden. Ik sluit mij dan ook graag aan bij Milton Friedman:

“The role of intellectuals is to develop alternatives to existing policies, to keep them alive and available until the politically impossible becomes politically inevitable”

Dames en heren,

Veranderingen zijn van alle tijden. Een van de eerste grote veranderingen die universiteiten in het verleden kenden was de evolutie van geleerdheid naar **wetenschappelijkheid**. Vroeger was er de geleerde, de *scholar* of *savant*. In zijn plaats is de wetenschapper gekomen, de *scientist*.

De universiteit – de Universitas – was gericht op synthetische kennis, een allesomvattend begrip, de universele wetenschap. Daarom omvatte een universiteit alle faculteiten en disciplines, werden alle faculteiten van laag tot hoog uitgebouwd en werd naast onderwijs ook aan wetenschappelijk onderzoek gedaan. Het onderlinge verband tussen de disciplines had in het christelijke Westen een hiërarchische structuur: aan de top stond de theologie, daaronder de filosofie en vervolgens de andere wetenschappen die aanvankelijk onderdelen van de filosofie waren, maar geleidelijk een autonomere status kregen.

In de loop van een lange ontwikkeling – van de middeleeuwen tot vandaag – is de universele kennis versplinterd in **aan elkaar vreemd geworden 'specialismen'**. Dit proces verklaart het nog steeds groeiende aantal opleidingen en de soms te kleine groepen studenten die vandaag per discipline zijn ingeschreven.

Eind zestiger jaren kwam de tweede grote verandering, met name die van de **democratisering**. Alle universitaire geledingen kregen inspraak en de instroom van studenten uit alle sociale klassen nam fors toe. De rol van de universiteiten evolueerde. Het draaide niet meer alleen rond "selectie", ook het aantrekken van sociaal zwakkere studenten was voortaan een prioriteit.

Recenter ondergingen de universiteiten nog drastische veranderingen. De academische wereld van pakweg 1976 (het jaar waarin ik afstudeerde) zou zichzelf vandaag nauwelijks herkennen. Het **Bologna-akkoord** van 1999 veroorzaakte een ware aardverschuiving.

Intussen zijn er geen kandidaturen of licenties meer; we hebben het nu over (professionele en academische) bachelors, één- of tweejarige masters en masterproeven. Studenten moeten daarenboven vlotter van hogescholen naar universiteiten kunnen doorstromen en makkelijker de weg naar buitenlandse universiteiten vinden. Studiejaren en diploma's verliezen aan waarde: het gaat nu over het verwerven van 'creditbewijzen' en de 'attestering' van EVC's of eerder verworven competenties. Studenten volgen tegenwoordig **flexibele leertrajecten**, die een zorgvuldige boekhouding en *monitoring* vergen.

Tegelijk heeft in de universitaire wereld ook de **bureaucratisering** toegeslagen. Professor Patrick Loobuyck verwoordt deze evolutie als volgt: *"Waar er vroeger wel eens een chaotisch sfeertje van anarchisme en vrijbuitery te bespeuren viel, baadt alles nu in een sfeer van controle, reglementering en efficiëntie. Dit alles levert een enorme papierberg op. Hierdoor moet de universiteit dan weer extra technisch personeel aanwerven."* Kwaliteitszorg, accreditering, accountability, het registreren van individuele leertrajecten ... hebben voorgoed hun intrede gedaan aan de universiteiten.

De universitaire wereld internationaliseert daarenboven. Die **internationalisering** neemt diverse vormen aan. Door participatie aan anderstalige opleidingsonderdelen of zelfs aan volledig anderstalige opleidingen samen met buitenlandse studenten, door uitwisselingen van docenten en

studenten, door de ontwikkeling van studiemateriaal met buitenlandse collega's, door studiebezoeken, en zo meer.

Wie vandaag niet in het Engels schrijft en denkt, telt (vaak) niet meer mee. Wie niet in het Engels schrijft, geeft de indruk in minderwaardig onderzoek en in tweederangs onderzoeksoutput te investeren. Of anders gezegd: **wie in het Nederlands schrijft, verdoet zijn of haar tijd.**

Overigens heeft ook de **personeelsbezetting** aan onze universiteiten een metamorfose ondergaan. Ik haal nog even Patrick Loobuyck aan:

"Er is een stijgend aantal onderzoekers en wetenschappelijke medewerkers, voornamelijk op het predocniveau. Er wordt hiervoor vooral een beroep gedaan op externe financiering. De verhouding tussen professoren enerzijds en assistenten, aspiranten, wetenschappelijk personeel en bursalen anderzijds is hierdoor de laatste jaren sterk gewijzigd. Het aantal plaatsen voor het zelfstandig academisch personeel is nagenoeg constant gebleven, het aantal onderzoekers is evenwel drastisch gestegen".

Dit heeft tot gevolg dat de opdrachten van het Zelfstandig Academisch Personeel in de graden hoogleraar en gewoon hoogleraar meer deze van een **manager van een researchafdeling** zijn geworden.

Universiteiten krijgen nu veel meer middelen voor onderzoek, professoren moeten ervoor zorgen dat ze veel onderzoekers rond zich scharen en dat ze zoveel mogelijk promoties afleveren.

"Dat er voor die mensen nauwelijks of geen toekomst is aan de academie is geen punt," stelt Patrick Loobuyck. *"Er is immers ook een arbeidsmarkt buiten de universiteit. En alhoewel dit op zich correct is, moeten de cultuur- en gedragswetenschappen er echter rekening mee houden dat een doctoraat door een potentiële werkgever niet altijd als troefkaart wordt beschouwd. De stagnatie van het hooglerarenkader en de omvangrijke onderwijsfuncties zorgen ervoor dat de begeleiding en omkadering van de groter wordende groep onderzoekers onder druk staat."*

De concurrentie tussen hoger-onderwijsinstellingen neemt daarenboven toe. Kranten publiceren **rankings** waarin universiteiten met elkaar vergeleken worden. Daar is niets op tegen zolang de evaluatiecriteria relevant zijn en rekening houden met de beschikbare middelen. We moeten uiteraard elk in onze discipline en aan onze universiteit academische uitmuntendheid en excellentie nastreven, maar we kunnen niet allemaal tot de elite Ivy League van Harvard, Princeton en Yale behoren. Een internationale vergelijking van alle universitaire instellingen heeft trouwens iets irrealistisch en ongezonds. De universiteiten die in de top 10 gerangschikt staan, selecteren immers aan de poort en laten enkel de 5% beste studenten toe, vragen een inschrijvingsgeld dat het honderdvoudige is van het onze, kunnen marktconforme lonen aan hun personeel aanbieden en beschikken over een veel grotere autonomie.

De metamorfose van onze universiteiten leidde tot een sterk toegenomen **publicatiedruk**. Een nieuwe publicatiecultuur vond ingang bij de jonge onderzoekers. *"Terwijl het vroeger volstond om na 4 of 6 of 7 jaar een proefschrift af te leveren, is het proefschrift nu onvoldoende om met kans op succes te solliciteren naar een post-doc positie",* zo stelt Loobuyck. *"Men moet immers niet alleen een proefschrift hebben, want dat heeft iedereen die post-doc wil worden, men moet vooral een goed dossier hebben. Buitenlandse studieverblijven en paperpresentaties op internationale congressen worden op*

prijs gesteld. Maar daarnaast moet de doctor internationale publicaties met peer review op zijn/haar naam hebben staan, liefst ISI-Thomson-publicaties opgenomen in the Web of Science. Deze (publicatie)cultuur is intussen ingeburgerd in zowat alle faculteiten. Verdeelsleutels, beleidsplannen, begrotingen allerhande worden steeds meer op de leest van publicatie en citatie geschoeid. Cultuur- en gedragswetenschappers zien dit als een kolonisering van hun domeinen omdat een systeem uit de positieve wetenschappen veralgemeend toegepast wordt (en volgens sommigen alleen maar daar toepasselijk kan zijn)".

Bovenop de geciteerde evoluties, trof de huidige regering een aantal ingrijpende maatregelen die de universiteiten verder uitdagen.

Ter opfrissing zal ik kort het (huidige) overheidsbeleid met betrekking tot het hoger onderwijs overlopen.

*In zijn ambitieuze en zeer kwaliteitsvolle **beleidsnota onderwijs 2004-2009, met als mooie titel "Vandaag kampioen in wiskunde, morgen ook in gelijke kansen"** stelt Vlaams minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke o.a. dat "het hoger onderwijs (nog meer) moet afgestemd worden op de noden van een competitieve kennismaatschappij. Het Vlaamse onderwijs behoort tot het beste ter wereld. In weinig Europese landen is de groei van het onderwijs, die men vaak de democratisering noemt, zo snel gegaan als in Vlaanderen. Maar de snelle groei van het onderwijs heeft niet iedereen in dezelfde mate kunnen meenemen. Kinderen uit de elites en de middenlagen van de bevolking kregen globaal meer kansen om de onderwijsladder op te klimmen dan hun leeftijdsgenoten uit lager gesitueerde sociale categorieën. Hogescholen en universiteiten sporen we dan ook aan om een beleid voor kansengroepen te ontwikkelen.*

Een onderzoeksconcentratie is nodig in speerpunten van kwaliteit en voor – met name in de masterfase – opleidingen die nauw aansluiten bij deze excellentiecentra.

*Het **nieuw financieringsdecreet** is gebaseerd op meetbare outputgegevens. Naast een forfaitaire basisfinanciering krijgen universiteiten middelen op basis van meetbare (output)gegevens voor zowel onderwijs als onderzoek. Het is daarbij de uitdrukkelijke bedoeling van de minister om een vorm van "openlijke competitie te installeren tussen de instellingen".*

Met elk van deze uitgangspunten ben ik het eens. Toch wil ik stilstaan bij de **gevolgen van de beleidsmaatregelen voor de universiteiten.**

De Bolognaverklaring verlegde de schaal van de universiteiten naar boven met internationale concurrentie in de rug. Het decreet op de hogescholen verlegde de schaal ook naar beneden: universiteiten hebben niet langer een monopolie in het hoger onderwijs. Ze kregen er **concurrentie** bij van de **hogescholen** op regionaal vlak en van de universiteiten in de andere Europese landen **op internationaal vlak**. Deze situatie gaat gepaard met een nieuwe financieringswijze voor de universiteiten waarbij meer nadruk op onderzoek rust. Universiteiten voelen zich dan ook gedwongen om voor het statuut en de missie van **researchuniversiteit** te gaan. We mogen veronderstellen dat onderzoek en onderzoekskwaliteit een steeds belangrijkere rol zal spelen, ten nadele van de studentenbegeleiding. Als universiteiten hun toekomst uitstippelen, gaan ze zich dus in de eerste plaats richten op masterdiploma's en op doctoraten. Ze zullen geen vakken of opleidingen meer aanbieden die economisch en/of academisch niet rendabel zijn. Eerder dan voor de eerstejaarsstudenten een intensieve en

dure studiebegeleiding te organiseren, zullen de universiteiten in de toekomst zwakkere studenten vriendelijk heroriënteren naar hogescholen. Enkel de juiste studenten worden toegelaten of mogen nog verder. En omwille van de rendabiliteit zullen de universiteiten almaar selectiever te werk gaan. Het Zelfstandig Academisch Personeel en het Assisterend Academisch Personeel zal meer moeten presteren voor een identieke financiële input. **Deze druk zou weleens het omgekeerde effect kunnen realiseren dan dat waarop de minister hoopt met zijn pleidooi voor een (nochtans zeer terechte) tweede democratiseringsgolf voor het hoger onderwijs.** Met andere woorden: een nieuwe vorm van elitarisme zal ingang vinden aan onze universiteiten. En of het aanmoedigingsfonds en de verhoogde financiering op basis van studentenkenmerken hieraan een einde kan maken, is maar de vraag. De leuze van de universiteit van de toekomst zal zijn – en ik citeer Jan Blommaert: *“Stoot zoveel mogelijk laag-rendementswerk af, en concentreer je op het hoge-rendementswerk in masteropleidingen en doctoraten En wat het onderzoekswerk betreft: investeer in dat onderzoek dat hoge outputresultaten oplevert”*.

Als de publieke financiering daarenboven afhankelijk is van het aantal geslaagde studenten, kan dit, in theorie, zelfs leiden tot het **verlagen van de hoger onderwijskwaliteitsnormen**, want meer geslaagden leidt tot meer centen.

Of de kwaliteitscontrole voldoende garanties biedt om dit tegen te gaan zal de toekomst uitwijzen. Het hanteren van outputindicatoren kan dus ongewenste neveneffecten genereren, die in strijd zijn met de terechte doelstellingen voor een verdere democratisering en kwaliteitsverbetering van het hoger onderwijs!

Dames en heren,

Ondanks de aangekondigde vereenvoudiging van de regelgeving en van de **planlast** voor de instellingen, is de administratieve en logistieke belasting van de professoren gestegen. Professoren anno 2008 doen alles zelf: ze typen brieven, doen financiële verrichtingen, herstellen eigenhandig apparaten, bestuderen regelgeving, maken rapporteringen allerhande, en dit zonder bijkomende administratieve ondersteuning. Op dat vlak is de homo universalis zeker terug. In vele landen worden daarom vakgroepvoorzitters, directeurs van onderzoekscentra, decanen en rectoren aangeworven op basis van hun managementcapaciteiten en navenant verloond.

Deze evoluties met betrekking tot onderzoek, publicatiedruk en financiering kunnen daarenboven **nefast zijn voor de academische vrijheid**. Nogal wat voorstanders van de meetbaarheid van onderzoek beweren het tegendeel, maar toch kan ik mij niet van de indruk ontdoen dat de bestaande **publicatiedruk met de klemtoon op het publiceren in ISI tijdschriften de aard van het onderzoek beïnvloedt**. Niet elk onderzoek leidt immers even makkelijk of even snel tot internationale publicaties.

Van de jonge onderzoekers die eerst drie jaar data moeten verzamelen in het kader van een empirisch onderzoek of eerst jaren bronnenonderzoek moeten doen in moeilijk toegankelijke archieven, kan men toch moeilijk verwachten dat ze al in de eerste jaren internationaal publiceren?

Patrick Loobuyck zegt hierover: *“Het is de wereld op zijn kop: het onderzoek bepaalt niet wat in de tijdschriften komt, de tijdschriften bepalen wat onderzocht wordt. De academische vrijheid en de vrijheid van onderzoek zijn altijd idealen gebleven, maar het huidige klimaat zet daarvan nu wel heel veel op de helling.*

Bijkomend resultaat is dat academici in toenemende mate niche- of trechterdenkers (moeten) worden. Het heeft geen enkele zin om 'breed' over bepaalde onderwerpen, tijdvakken of probleemstellingen na te denken, dit krijg je toch niet gepubliceerd in artikels. Men kan zich het best terugtrekken in een gespecialiseerde wetenschappelijke niche waartoe een (soms beperkte) internationale groep onderzoekers behoort die liefst goede contacten hebben met internationale (niche)tijdschriften. De 'cultuur van het denken' die de traditonele Humboldtiaanse en Kantiaanse universiteit eigen was, moet wijken voor een 'cultuur van excellentie' waarbij niet de vraag naar (het belang van) het onderzochte centraal staat, maar de manier waarop het onderzocht wordt en vooral de manier waarop het gemeten en gevaloriseerd kan worden."

In zijn postuum verschenen boek *The University in Ruins* betoogt de Canadese literatuurwetenschapper Bill Readings dat de "University of Culture", de oude Humboldtiaanse universiteit met haar ideaal van Bildung door wetenschappelijk onderzoek verdrongen is door de "University of Excellence". Wat onderzocht of onderwezen wordt, is van minder belang dan dat het "excellent" onderzocht of onderwezen wordt, en die excellentie wordt niet bepaald aan de hand van een inhoudelijke evaluatie of een inhoudelijk debat, maar van kwantitatieve indicatoren zoals output, projectgelden, studierendement, rankings, etc.

Daarbij wordt de cruciale vraag **"excellence to whom?" en de inhoudelijke discussie over de waarde van wat onderzocht, gepubliceerd en onderwezen wordt, zoveel mogelijk gemedend.**

Beste studenten
Dames en heren
Collegae,

De vraag die ik nu wil beantwoorden is: **wat staat ons te doen?**

Dat het concurrentievermogen van de Vlaamse universiteiten in de internationale "ratrace" zo groot mogelijk moet zijn, staat als een paal boven water. Dat de minister van Onderwijs onze universiteiten hiertoe wil aanzetten is verdienstelijk en getuigt van staatsmanschap. Maar dat dit alles niet evolutionair maar revolutionair verloopt en men hierbij vergaande risico's neemt, heb ik proberen duidelijk te maken. Ik wil nu afsluiten met enkele **verbetersuggesties** zowel voor de overheid als voor ons zelf.

- Allereerst moet de Vlaamse overheid **verder investeren in het onderwijs en het hoger onderwijs**. Minister Vandenbroucke heeft een belangrijke inhaalbeweging ingezet (in absolute cijfers steeg het budget hoger onderwijs tot 1,61 miljard euro) maar er blijft een lange weg te gaan; **uitgedrukt in het aandeel van de Vlaamse begroting ging dit op 4 jaar tijd immers achteruit met 0,6%.**

De onderwijsuitgaven van de Vlaamse overheid zitten ongeveer op het investeringsniveau van de ons omringende landen, maar het uitgavenpatroon wijkt sterk af: bij ons zijn er relatief minder investeringen in het basis-, hoger- en volwassenenonderwijs en meer in het secundair onderwijs.

Bijkomende middelen voor het hoger onderwijs zijn nodig onder meer om de verhoogde verantwoordingsplicht en de internationaliseringopdracht naar behoren uit te voeren en om de indexering van de salarissen te kunnen uitbetalen.

- Vervolgens moet de overheid zich ervan bewust worden dat **schaalvergroting** niet noodzakelijk en vaak zelfs helemaal niet leidt tot meer kwaliteit. Ten eerste is het argument dat we onze concurrentiepositie in Europa moeten versterken niet meteen relevant aangezien niet Europa, maar Vlaanderen onze markt is. Liefst 90 % van onze studenten komt uit Vlaanderen. Ten tweede kan men zich vragen stellen bij de **dualisering** die zich voordoet in het kader van de rationalisering. We krijgen 2 assen Gent/Brussel en Leuven/Hasselt en een stip Antwerpen. Het ontstaan van die twee assen is het gevolg van een economisch denken. Maar, in een echt economisch model zou men in dit rationalisatieproces net van overheidswege tussenbeide komen, wegens een te vergaande monopolisering van de markt. In haar academische openingsrede in 1997 verwees rector Els Witte reeds naar sociologische universiteitsstudies, die aantoonde dat *"mastodont-universiteiten met massa's studenten niet noodzakelijk degene zijn waar vernieuwingen plaatsvinden."*

Ze wijzen erop dat de topuniversiteiten niet altijd de grootste zijn qua studentenaantallen: Basel, Lausanne, Lancaster, Kent en Bern kennen aantallen die tussen 7.400 en 10.000 schommelen en zelfs universiteiten die bekend staan als centers of excellence – zoals Kings' College, Princeton, Stanford en Yale, passen in diezelfde grootteorde. Bovendien moet er ook rekening worden gehouden met de opleidingscapaciteit van een universitaire instelling die veeleer in termen van een bovengrens of maximumnorm qua aantal studenten moet worden gemeten.

Meer studenten leidt immers tot grotere lesgroepen en - met evenveel academisch personeel - tot een onvermijdelijke toename van afstandelijk ex-cathedra onderwijs en minder ruimte voor persoonlijke begeleiding. Daarenboven zijn er amper middelen voor infrastructuraanpassingen. Schaalvergroting en excellentie gaan dus niet altijd samen: **de allerbeste universiteiten, in welke ranking ook, zijn zeker niet de grootste maar beschikken wel over aanzienlijk meer middelen.** In dit opzicht is het nuttig de doelstellingen van de rationalisatie- en optimalisatiecommissie verder onder de loep te nemen.

Die doelstellingen luiden als volgt: *"de kwaliteit van onderwijs en onderzoek verbeteren door onder meer de kritische massa in personeel en materiële infrastructuur te vergroten ... en door de onderzoeksbasis van opleidingen te bevorderen ... om aldus als Vlaanderen te kunnen excelleren in Europa"*.

Het is duidelijk dat men de **kwaliteit van het onderzoek** op het oog heeft, eerder dan de kwaliteit van het onderwijs en dat van de toponderzoekers die via speciale programma's worden aangetrokken, de studenten er weinig zullen te zien krijgen. Dit is te verdedigen wanneer men wil concurreren met andere buitenlandse onderzoekscentra, maar dit is ook realiseerbaar zonder rationalisatie van de opleidingen door te voeren. Daarenboven vertrekt men van een numerieke analyse van het aanbod academische opleidingen. Deze cijfermatige analyse vormt de kwantitatieve onderbouwing voor het door de commissie voorgestelde rationalisatie- en optimalisatieproces. Wordt hier niet beter vertrokken van de resultaten van de **kwaliteitsmeting van het onderwijs én van het onderzoek, twee evaluatietechnieken** die de overheid zelf heeft ingevoerd? Een kwaliteitsmeting in verhouding tot de beschikbare werkings- en personeelsmiddelen kan immers als fundament dienen om de kwaliteit van onderwijs en onderzoek vast te stellen en te verbeteren. We moeten de overheid dus overtuigen niet te vertrekken van

een "rationalisatie-strategie", maar eerder uit te gaan van de vraag "**wat effectief nodig is om goed onderwijs te verstrekken**".

- Ten derde pleit ik om **andere normen te hanteren voor het (hoger) onderwijs in Brussel**. Vlaanderen moet blijvend extra investeren in Brussel, zo niet dreigt het hoger onderwijs in Brussel te verschromelen of zelfs helemaal te verdwijnen. Brussel mag dan wel minder Vlaams worden, het blijft toch de stad die België bijeenhoudt. Het kosmopolitische Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de economische motor en het cement van België. Het is ook de plek waar alle institutionele eindjes tot één groot kluwen met elkaar verknoopt zijn. Brussel is de rijkste regio van het land en behoort tot een van de meest welvarende regio's in Europa. Het is tevens de zetel van internationale instellingen en de vijfde Europese zakenstad. *"Maar wie in Brussel om zich heen kijkt, ziet ook schrijnende armoede. Het gewest mag dan rijk zijn, de bevolking is dat niet. Bijna dertig procent van de Brusselaars leeft onder de armoedegrens en het gewest kampt met massale werkloosheid. Terwijl de Vlaamse Rand rond Brussel een situatie van bijna volledige werkgelegenheid kent, telt Brussel gemiddeld 20 procent werklozen, en in sommige wijken en bij jongeren loopt dit cijfer zelfs op tot 40 procent"* (Knack, 5 maart 2008). De bemiddelde Brusselaars zijn meestal Franstalig en de witte stadsvlucht in Brussel is nog steeds een feit. Brussel heeft zijnsnelle bevolkingsgroei bijna uitsluitend aan migranten te danken. De Brusselse bevolking bestaat daarenboven steeds meer uit twee categorieën vreemdelingen: *"Europeanen en expats, die vaak weinig belastingen betalen, en genaturaliseerde migranten, die geen belastingen kunnen betalen"*. Wat mobiliteit betreft, staat Brussel achter op andere grootsteden in Europa en dit niettegenstaande het dagelijks werk verschaft aan 650.000 pendelaars en het de grootste studentenstad van België is. En dit Brussel is het voornaamste wingewest voor het Brussels (hoger)onderwijs. Ik pleit derhalve voor een nauw overleg en samenwerking over de filosofische grenzen heen van alle Brusselse hogeronderwijsinstellingen, m.a.w. voor een sterk Brussels hogeronderwijsplatform om onze gezamenlijke problemen duidelijker en zonder dralen **op de politieke agenda** te krijgen.
- Als het beleid echt wil dat ons onderwijs concurrentieel wordt met het buitenland, dan moeten we logischerwijze meer **buitenlandse studenten aantrekken**. Een investering in een **transregionale universiteit in Brussel**, waarbij de Vrije Universiteit Brussel (eventueel in samenwerking met de UGent) en de Université Libre de Bruxelles (ULB) samenwerken in een internationale **University of Brussels** is voor elke rationeel denkende Vlaming, Waal of Belg het ideale vehikel, **het unique selling point**. Met andere woorden, ik treed in de voetsporen van Ben Van Camp die jaren terug al pleitte voor een transregionaal samenwerkingsverband om de internationale kaart te trekken. Spijtig genoeg is het in België echter vaak makkelijker om met het buitenland samen te werken dan met de andere gewesten en gemeenschappen. Maar als men Limburg een transnationale universiteit gunde, is een investering in een transregionale universiteit in Brussel, de hoofdstad van Europa, zeker te verantwoorden. De andere Europese landen benijden ons omwille van Brussel, maar (en dit is misschien typisch Belgisch), wij zien vaak de geweldige mogelijkheden van wat voor onze voeten ligt nauwelijks. Ik verwijs hierbij graag naar de culturele sector, waar sinds enkele jaren een "omwenteling" is tot stand gekomen:

Nederlandstalige en Franstalige culturele actoren zetten er, wars van structuren en instellingen, gezamenlijk projecten op. Let op, ik pleit hier niet voor de overheveling van het onderwijs naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, maar wel voor een sterke rol van de gemeenschappen in Brussel. Maar dan moet Vlaanderen zich minder verkramppt opstellen en meertalig onderwijs in de hoofdstad een kans geven, inclusief in het hoger onderwijs. Dit zou ook in het onderwijs een duidelijke win-winsituatie betekenen, zowel voor de Franstaligen, de Vlamingen, voor het Brussels Gewest en voor België zelf. Daarom vraag ik: dames en heren politici, **geef Brussel de kans die het verdient.**

- Ten vijfde roep ik de overheid op een **investeringsfonds voor infrastructuur** op te richten naar analogie met het leerplichtonderwijs waar massaal geïnvesteerd wordt via zogeheten DBFM-formules: design, build, finance & maintain. Hierbij horen ook bijkomende **REG-middelen**, dat zijn middelen voor rationeel energiegebruik. In dit opzicht ben ik alvast verheugd u te kunnen melden dat vorige week de Vlaamse Regering een bedrag heeft goedgekeurd van 15 miljoen euro voor de Vrije Universiteit Brussel voor de aankoop van een gebouw annex onze campus in Etterbeek.
- Ten zesde pleit ik voor de herziening van de weddeschalen aan de universiteiten: als we waardevolle medewerkers willen aantrekken en behouden, moet de **loonkloof** met andere sectoren verdwijnen. Momenteel liggen de salarissen voor het onderwijzend, administratief en technisch personeel aan de universiteiten zelfs lager dan aan de hogescholen. Men rekruteert daarenboven noodgedwongen uit de eigen regio en uit het eigen milieu. Door de lage salarissen en de verplichte kennis van het Nederlands als taal waarin onderwezen moet worden, is er ook geen adverteercultuur, waarbij elke openstaande betrekking internationaal aangekondigd wordt en waarbij men desnoods aan *headhunting* kan doen. Naast de rigide loonshalen en de onmacht om aantrekkelijke en fiscaal interessante loonpakketten samen te stellen, is er nog een groot obstakel voor het aantrekken van internationaal toptalent. We kunnen geen werkomgeving op maat creëren. We kunnen dus op geen enkel vlak bieden wat topmensen aan andere goede universiteiten gewend zijn.
- Last but not least: onderwijs en onderzoek hebben **nood aan stabiliteit**. De wetenschapper moet kunnen werken in een veilige en zekere omgeving. Discontinuïteit kan noodlottige breuken in het werk veroorzaken en is nefast. Na jaren van @evolutie, is het nu dringend tijd voor... niet voor de contrarevolutie, maar wel voor rust en stabiliteit. Aan de nieuwe Vlaamse regering geven we dan ook de volgende boodschap mee: tengevolge van het financieringsdecreet kan u gerust zijn dat het geld goed besteed zal worden en dat de nodige output zal gerealiseerd worden; geef de universiteiten nu dus de nodige middelen en de nodige autonomie en rust, nodig om voor de resultaten te zorgen.

Collega's,

Het is duidelijk dat de overheid ernstige inspanningen levert om de concurrentiepositie van onze universiteiten te versterken. Maar het is ook duidelijk dat het overheidsbeleid beter kan en dat bijkomende maatregelen nodig zijn. Maar, we mogen niet alle heil verwachten van de overheid alleen. **Ook wijzelf, medewerkers van de Vrije Universiteit Brussel, moeten maatregelen treffen** om de toekomst hoopvol in te vullen. Ik roep daarom alle personeelsleden en de leden van de Raad van Bestuur van de VUB op om constructief bij te dragen tot de realisatie van de volgende 8 beleidsmaatregelen:

- De uitwerking en realisatie van een globaal strategisch plan met inbegrip van een meerjarenbegroting m.b.t. personeel, gebouwen, studenten, etc.
- Het uitwerken van een nieuw en fair intern allocatiemodel, waarbij het financieringsdecreet als *benchmark* fungeert maar niet per se integraal wordt doorgetrokken, maar dat als basis dient voor een strategisch beleid en het maken van strategische keuzes
- De invoering van de principes van good governance
- Het versterken van ons internationaliseringbeleid
- Het verder uitwerken van een eigen onderwijsconcept gericht op individuele begeleiding, een element waarin we trouwens steeds voorloper zijn geweest
- Het nastreven van een fusie met de Erasmushogeschool Brussel
- Het opzetten van een aantal strategische PPS-projecten (publiek-private samenwerking)
- Waar nodig een samenwerking met andere universiteiten wat de masters betreft (met als preferentiële partner de UGent), op voorwaarde dat voor beide partijen een win-winsituatie ontstaat.

Daarbovenop moet de Vrije Universiteit Brussel een eigen niche in de markt ontwikkelen. Onze universiteit moet haar eigen lokale keuzes maken in de domeinen die ze wil ontwikkelen en de onderzoekers die ze wil opleiden en aantrekken. Ze kan zich daarbij ook laten leiden door andere criteria dan de markt, om trouw te blijven aan haar zending en ethos. Ze kan investeren in onderzoeksdomeinen die niet prioritair lijken in de internationale academische gemeenschap, maar die lokaal wel belangrijk zijn. Maar dit vergt de steun van de lokale politici en van de lokale bedrijfswereld.

Boven alles mogen we immers niet vergeten dat de redelijk eigenzinnige Vrije Universiteit Brussel een **geëngageerde universiteit** moet blijven. Dat betekent dat we elk onderzoek moeten stimuleren en ondersteunen dat impact heeft op de samenleving. Dat kan zowel fundamenteel onderzoek zijn dat gepubliceerd wordt in internationale toptijdschriften, onderzoek ter ondersteuning van lokale politieke beslissingen of toegepast onderzoek dat resulteert in patenten en spin-offs.

Het is verdedigbaar dat bepaalde academici kiezen om zich in een wetenschappelijke ivoren toren terug te trekken. Wat niet verdedigbaar is, is dat alleen maar zo'n ivoren-toren-wetenschappers onze universiteiten zouden bevolken. Dit, aldus Dave Sinardet, *"zou een verschraling van onze democratie, van onze cultuur, van onze samenleving en van onze universiteiten betekenen. Laten we dus maatschappelijk relevant onderzoek verrichten en wegen op de ontwikkeling van onze samenleving.*

Nationaal laagdrempelige publicaties dragen bij aan een bredere lokale verspreiding van academische inzichten en kunnen op die manier ook een

maatschappelijke return realiseren voor de gemeenschap die de academici en hun onderzoek financieren".

Als de universiteit haar veel geciteerde en alom geprezen maatschappelijke rol ernstig wil nemen, dan moeten haar academici die zich hiervoor inzetten, ook academische erkenning krijgen.

Dit betekent dat we **per discipline** grondig moeten nadenken over de kennis en vaardigheden, over het profiel dat de academicus van de toekomst moet bezitten. Het excelleren in de eigen discipline moet steeds het streefdoel zijn en niet het met elkaar vergelijken van niet-vergelijkbare disciplines.

Laten we dus niet blind meestappen in de trend om al het niet rendabele linear af te stoten, maar laten we onze missie indachtig zoveel mogelijk autonoom organiseren en **begeleidingsprogramma's blijven uitwerken om het talent in elke student boven te halen** en hierdoor meer studenten aan te trekken. Elk nadeel heeft trouwens een voordeel: een grote universiteit zullen we niet onmiddellijk worden, maar dat hoeft ook niet: **een grote universiteit zal in de toekomst al snel een middelmatige universiteit worden**, waarin – en ik citeer nog eens Jan Blommaert - *"elke docent pakken studenten achter zich aan sleept, in ruil voor bescheiden inkomsten (de basisfinanciering en de inschrijvingsgelden) voor de universiteit."* **Aan de Vrije Universiteit Brussel zal daarentegen elke student een VIP blijven!**

Voor die programma's waar we sterk in staan, richten we de **University of Brussels** op, met een knipoog naar Europa en de rest van de wereld. Ik pleit voor een sociaal, maatschappelijk geëngageerde Vrije Universiteit Brussel met een bijzondere internationale opdracht. En daarmee scharen we ons duidelijk achter een belangrijke doelstelling van minister Vandenbroucke.

De studenten en oudstudenten roep ik op om samen te werken aan de verdere ontsluiting van onze campussen en de verdere **uitbouw van onze universiteit tot een culturele en sportieve ontmoetingsplaats in Brussel**. De Vrije Universiteit Brussel is niet alleen een plek om te studeren, maar geeft studenten en alumni ook een eigenzinnige levensfilosofie mee. Die gezamenlijke wijsheid en kracht heeft de Vrije Universiteit Brussel vandaag meer dan ooit nodig. Het Esplanadeproject opgezet door de studenten is daar een schoolvoorbeeld van!

Monsieur le Président
Messieurs les Recteurs
Amis de l'Université Libre de Bruxelles

Comme chaque année, vous êtes venus nous voir, comme des frères de longue date ; votre visite est pour nous un témoignage vivant de nos liens solides, qui nous permettrons demain encore de consolider la **collaboration** entre nos deux institutions.

Soyez assurés de notre amitié et de notre ardent désir de coopération.

Nous voulons, Monsieur le Président et Monsieur le Recteur, Mesdames et Messieurs les représentants de l'ULB, vous remercier encore de l'aide que vous nous avez toujours apportée, et nous sommes persuadés que dans l'avenir le trait d'union entre nos deux universités – qui est le Libre Examen – se renforcera encore, même si l'atmosphère sur le terrain politique nous fait croire l'inverse.

Aujourd'hui je vous invite a créer, avec la VUB, the University of Brussels, un projet de 2 universités, de 2 communautés.

Et aux politiciens présents ici je demande : **saisissez l'opportunité** que Bruxelles offre à notre pays.

Beste studenten
Dames en Heren
Geachte toehoorders,

Ik ga besluiten.

Ik besef dat de **uitdagingen waar de universiteiten en meer specifiek waar de VUB als middelgrote universiteit voor staat gigantisch zijn**. Maar ik spreek bewust over uitdagingen en niet over problemen. Mits de nodige wil tot inzet en samenwerking, mits de nodige dosis strategisch inzicht zullen de universiteiten uit de ban van de **evolutie** loskomen. Wij zullen onze kwaliteit aantonen, de politiek zal zich bewust worden dat **kwaliteit niet altijd meer studenten oplevert en dat zuiver kwantitatieve normen dus ongeschikt zijn als beleidsmiddel**. Geen enkele andere universiteit heeft in het verleden zoveel kwaliteitsvolle wiskundigen voortgebracht als de VUB; mensen als Delbaen (ETH Zürich), Bourgain (Princeton én Fields Medal!), Daubechies en Deligne zinderen door tot ver buiten onze grenzen. De VUB speelt samen met de ULB een absolute voortrekkersrol in het Large Hadron Collider Experiment in Genève. Maar in de rationaliseringsplannen staan de opleidingen wiskunde en fysica vermeld als "bedreigde opleidingen". Sta me daarom toe onze minister van Onderwijs te parafaseren: **"Vandaag zijn we de kampioen in wiskunde en fysica, geef ons morgen ook gelijke kansen..."**

Als kersverse rector weiger ik echter om pessimistisch te zijn: **"Optimism is a moral duty"** stelde Karl Popper. *"De toekomst hangt af van wat wij doen. Wij dragen alle verantwoordelijkheid. Dus het is onze plicht, niet om het kwaad te voorspellen, maar om te vechten voor een betere wereld. So we have a duty, instead of predicting something bad, to support the things that may lead to a better future"*. Om dit te realiseren en om de uitdagingen waar de VUB voor staat te overwinnen, put ik enerzijds energie uit de werklust aanwezig in onze universiteit en anderzijds uit een oud Chinees spreekwoord "Er is nog nooit iemand gevallen over een berg, maar over molshopen zijn al velen gestruikeld!"

Beste studenten,
Dames en heren,

De VUB is alive and kicking en staat paraat om de uitdagingen het hoofd te bieden.

Ik wens u allen een vruchtbaar en succesvol studiejaar, en verklaar het academisch jaar 2008-2009 voor geopend.

Ik heb gezegd ...

Paul De Knop
Rector

23 september 2008